

OBSAH

ÚVOD

Obecné poučení o jazyce

§ 1. Řeč a jazyk; národní jazyk. 2. Spisovná čeština, obecná čeština; místní nářečí (dialekty) a nadnářeční celky (interdialekty)	3
3. Věta, slovo a tvary slov, hlásky. 4. Jazykověda; mluvnice (gramatika) a její části; ortoepie a pravopis; slovníky; nauka o slovní zásobě a o významu slov (lexikologie se sémantikou)	5
5. Spisovný jazyk, jeho norma a kodifikace; jazykový sloh; styly spisovného jazyka	7
6. Soustava (systém) jazykových prostředků; plán zvukový a plán významový	10
7. Vývoj jazyka; vývojová příbuznost jazyků; historickosrovnávací metoda; porovnávání (konfrontace); typologie	12
<i>Literatura</i>	13

I. HLÁSKOSLOVÍ – SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

8. Zvuková stránka jazyka; hláskosloví	17
--	----

Hlásky a slabiky

9. Hláška, foném; slabika. 10. Samohlásky (a dvojhásky), souhlásky; hlásky slabikotvorné; slabiky otevřené a zavřené. 11. Mluvidla; článkování samohlásek a souhlásek	17
---	----

Samohlásky

12. Samohlásky podle artikulace; samohlásky krátké a dlouhé; dvojhásky. 13. Psaní samohlásek (<i>ú, ů; í, ě; y, ý; ě</i>). 14. Délka samohlásek ve spisovném jazyce, v obecné češtině a v nářečích; obecně české <i>ej, ou-, í</i> za spisovné <i>y (í), ú-</i> a <i>é</i> ; dlouhé <i>ó</i>	20
--	----

Souhlásky

15. Souhlásky podle účasti hlasivek, podle způsobu artikulace a podle	
---	--

místa artikulace: souhlásky tvrdé a měkké. 16. Psaní souhlásek 23

Využití hlásek v stavbě slov a tvarů

17. Významotvorná úloha hlásek; seskupování hlásek a změny ve výslovnosti. 18. Rozdíly ve využívání hlásek a jejich skupení v domácích slovech pojmových i citově zabarvených a v slovech přejatých..... 27

Střídání hlásek

19. Střídání dlouhých a krátkých samohlásek; střídání samohlásek jiných. Střídání souhlásek a souhláskových skupin 31

Změny hlásek

20. Asimilace, disimilace; přesmykování; haplogogie; stahování (kontrakce) 34

Přízvuk slovní

21. Přízvuk hlavní a vedlejší. 22. Přízvukování předložek; slova příklonná a příklonky; slova předklonná 35

Literatura 37

SPISOVNÁ VÝSLOVNOST

23. Spisovná výslovnost (ortoepie); výslovnostní styly. 24. Spisovná výslovnost jednotlivých hlásek; délka samohlásek..... 39

25. Výslovnost skupení samohlásek, předložek a předpon zakončených na souhlásku před samohláskou, hlásek na začátku a na konci slova. 26. Výslovnost souhláskových skupin..... 41

27. Výslovnost přejatých slov..... 49

Literatura 52

II. PRAVOPIS

28. Písmo, pravopis; *Pravidla českého pravopisu* 53

Označování hlásek písmeny

29. Písmo hláskové; poměr pravopisu a výslovnosti v slovech domácích. 30. I. Psaní *i, í* a *y, ý* v slovech domácích. II. Psaní *ú, ů*.

E. Zvuková stránka věty

185. Zvukové prostředky věty: větný úsek; větný přízvuk a důraz; pauza; větná melodie (intonace)	352
<i>Literatura</i>	353

Věta jednoduchá

186. Věta holá, rozvitá, věta s několikanásobným podmětem nebo přísudkem	355
--	-----

Základní členy větné

187. Podmět a přísudek. 188. Podmět vyjádřený, nevyjádřený; zájmený podmět; podmět všeobecný a neurčitý. 189. Přísudek slovesný a jmenný (se sponou a beze spony)	356
190. Shoda přísudku (slovesného a jmenného) s podmětem. 191. Shoda přísudku s několikanásobným podmětem	360
192. Základní člen věty jednočlenné	365

Rozvíjející členy větné

193. Obecný výklad	366
--------------------------	-----

Předmět

194. Předmět; předmětové vazby; předmět několikanásobný a rozvitý; druhý (dativní) předmět	367
--	-----

Přívlastek a přístavek

195. Přívlastek shodný, neshodný; přívlastek několikanásobný a rozvitý; přívlastek těsný a volný; postavení přívlastku	372
196. Přístavek a jeho druhy; různá pojetí přístavku	377

Doplňek

197. Doplněk shodný, neshodný; doplněk několikanásobný a rozvitý; různá pojetí doplňku	379
--	-----

Příslovečné určení

198. Příslovečné určení a jeho druhy; příslovečné určení několikanásobné a rozvité	381
<i>Literatura</i>	384

Polovětné konstrukce

199. Obecný výklad. 200. Přechodníkové konstrukce; infinitivní konstrukce; konstrukce se slovesným přídavným jménem 385
Literatura 389

Souvětí

201. Souvětí souřadné a pořadné; spojovací výrazy v souvětí; pořádek vět v souvětí 389

Souvětí pořadné

202. Věta řídící a závislá, hlavní a vedlejší; věty spojkové a vztahné.
203. Třídění vět vedlejších podle mluvnického vztahu; podle obsahu (věty obsahové a doplňovací) 391
204. Věta podmětná, předmětná, přívlastková, doplňková, přísudková 393
205. Vedlejší věty příslovecné: věta místní, časová, způsobová, příčinná (důvodová), účelová, podmínková, přípustková 396

Souvětí souřadné

206. Poměr a spojení vět v souvětí souřadném; třídění souvětí souřadných 403
207. Souvětí slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, důsledkové a příčinné (důvodové), vysvětlovací 404
208. Spojování vět v souvětí souřadném spojovacím výrazem, bez spojovacího výrazu 407

Složitá souvětí

209. Pojetí a vymezení; typy složitých souvětí; perioda 407

Volné spojení vět. Řeč a otázka přímá

210. Volné spojení vět 411
211. Řeč (otázka) přímá a nepřímá; řeč polopřímá 412
Literatura 414

Dodatek první

O SLOVNÍ ZÁSOBĚ A O VÝZNAMU SLOV

Slovní zásoba; její seskupení a vývoj

212. Slovo a pojmenování; pojmenování jednoslovná a víceslovná (sousloví); pojmenování popisná a značková. Slovní zásoba 416

213. Skupiny slov podle společného kořene, podle odvozovacích prostředků a podle slovních druhů, podle významového obsahu věcného a podle logických vztahů, podle společného pracovního úseku nebo zájmu (terminologie, slangy), podle postoje mluvčího k vyjadřovanému obsahu a podle míry a rozsahu užívání slov . . .	417
214. Změny v slovní zásobě: slova nová, zastaralá a zastarávající, archaismy	422
215. Způsoby obohacování slovní zásoby	424

Význam slova a jeho obměny

216. Obecný význam slova. 217. Spojení slov: volné a těsné; složité pojmenování, sousloví; spojení vazebné, frazeologické a rčení . . .	426
218. Jména vlastní. 219. Jména osobní: rodná jména a příjmení.	
220. Jména místní	428
221. Slova jednoznačná a mnohoznačná (význam základní a druhotný; význam přenesený). 222. Slova stejně znějící (homonyma).	
223. Slova souznačná (synonyma)	432
224. Citové zabarvení slov. 225. Rozlišení slov a jejich významů podle dalších hledisek	436
<i>Literatura</i>	438

Dodatek druhý

O SLOHU

226. Pojem a podstata slohu. 227. Slohotvorní činitelé: individuální (subjektivní) a objektivní.	441
228. Sloh projevů mluvených a psaných	443
229. Styly spisovného jazyka: hovorový, odborný, publicistický a umělecký	445
230. Slohové rozlišení jazykových prostředků	447
231. Slohové vrstvy a výběr ze synonymních prostředků slovních.	
232. Výběr ze synonymních prostředků mluvnických: synonymní podoby hláskové, dvojice slovotvorné a tvarové; synonymní prostředky vyjadřování mluvnických významů; výběr mezi slovními druhy; synonymní prostředky syntaktické; synonymní spojky	447
233. Slohové postupy a útvary: zpráva a oznámení; popis a vypravování; výklad, pojednání a úvaha; útvary řečnické	456
234. Obecné vlastnosti slohu.	458

235. Nauka o slohu (stylistika)	458
<i>Literatura</i>	459

Dodatek třetí

O VÝVOJI ČESKÉHO JAZYKA

236. Jazyk se vyvíjí, mění. 237. Marxistické pojetí jazyka a jeho vývoje. 238. Vznik lidské řeči	461
239. Počátky českého jazyka; čeština a slovanské jazyky; jazyk praslovanský; jazyk staroslověnský	463
240. Zvuková podoba staré češtiny a změny v ní. 241. Mluvnická stavba staré češtiny a změny v ní	465
242. První fáze vývoje českého jazyka v období feudálním (do konce 14. století). 243. Druhá a třetí fáze tohoto vývoje (v období husitském a za humanismu). 244. Čtvrtá fáze (v období pobělohorském)	472
245. Česká nářečí a jejich skupiny: nářečí česká, středomoravská (hanácká), východomoravská (moravskoslovenská) a slezská (lašská)	478
246. Nadnářeční celky (interdialekty). Obecná čeština a její základní znaky; její poměr k hovorové podobě spisovné	481
247. Spisovná čeština v období přechodu k řádu kapitalistickému (do r. 1848). 248. Vývoj spisovné češtiny po r. 1848	484
249. Rozvoj spisovné češtiny s nástupem socialismu	487
250. Vývoj českého pravopisu	488
251. Základní práce o českém jazyce	491
<i>Poznámka ke 4. vydání</i>	497
<i>Rejstřík věcný</i>	499
<i>Rejstřík slov a tvarů</i>	541
<i>Seznam zkratek</i>	567
<i>Obsah</i>	569

III. Psaní ě po retných souhláskách. IV. Psaní předložek a předpon s, z	54
31. Psaní přejatých slov obecných a přejatých jmen vlastních ...	64
32. Psaní velkých písmen	67
33. Psaní zkratk a značek	73
34. Hranice slov v písmu; psaní příslovečných spřežek, psaní spojovací čárky	74
35. Dělení slov	76
36. Rozdělovací znaménka	77
37. Zásady a úkoly českého pravopisu: fonologický princip českého pravopisu; zaznamenávací a vybavovací funkce pravopisu. Pravo- pis prostředkem tvarosloví a skladby. Pravopisná konvence	82
<i>Literatura</i>	85

III. TVAROSLOVÍ (Nauka o stavbě slov)

Slovo a jeho významy

38. Zvuková a významová stránka slova. 39. Význam věcný a vý- znamy mluvnické. Slova lexikální, lexikálně gramatická a grama- tická	87
---	----

Způsoby tvoření slov

40. Tvoření slov; kořen, slovotvorný základ, přípony a předpony; základové slovo, odvozené slovo; odvozování; obměny hlásek při odvozování	90
41. Skládání slov; typy složených slov	93
42. Zkratky a zkratková slova	97
<i>Literatura</i>	98

Tvoření tvarů

43. Tvar, kmen, koncovka; pádové koncovky, skloňování a osobní koncovky, časování; tvary jednoduché a složené	99
--	----

Druhy slov

44. Slova ohebná a neohebná. 45. Jména (podstatná, přídavná, zá- jmena, a číslovky) a jejich věcné a mluvnické významy; typy sklo- ňování jmen. 46. Slovesa, jejich věcný význam a významy mluvnic- ké; časování sloves. 47. Neohebné druhy slov	101
---	-----

48. Přehled slovních druhů; kritéria třídění a řadění slovních druhů	106
<i>Literatura</i>	108

PODSTATNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

49. Obecná charakteristika	109
50. Odvozování příponami. 51. Názvy osob, věcí, vlastností, dějů a vztahů. 52. Změna délky samohlásky v slovotvorném základu ...	109
53. Slova zdrobnělá a zveličelá	114
54. Odvozování předponami	115
55. Jména obecná a jména vlastní	116

Rod (i životnost) a číslo

56. Jména životná a neživotná a jejich tvary	117
57. Rod jmen; kolísání v rodě. 58. Tvoření jmen rodu ženského (přechylování); tvoření ženských příjmení	118
59. Číslo jednotné a množné; jména hromadná, látková a pomnožná	122
60. Číslo dvojné (duál) a zbytky dvojných (duálových) tvarů ...	124

Pády a jejich význam

61. Pády. 62. Vokativ. 63. Ostatní pády a jejich platnost ve větě; pády předložkové	125
64. Významy prostých pádů	128
<i>Literatura</i>	131

Skloňování podstatných jmen

65. Obecný výklad. 66. Přehled skloňování podstatných jmen a jeho vzorů	132
---	-----

Skloňování mužské

67. Obecná charakteristika. 68. Vzory bez koncovky (<i>hrad, stroj, pán, muž</i>). 69. Dvojí (trojí) koncovky u jmen neživotných a životných	134
70. Kolísání mezi tvrdým a měkkým skloňováním. 71. Poznámky k jednotlivým jménům	142
72. Vzory s koncovkou (<i>předseda, soudce</i>). 73. Poznámky k tvarům	

těchto vzorů	145
74. Jména na <i>-í (krejčtí)</i> a <i>-ý (hajný)</i>	147

Skloňování ženské

75. Obecná charakteristika. 76. Vzory (<i>žena, růže, píseň, kost</i>).	
77. Koncovky těchto vzorů	148
78. Poznámky ke skupinám jmen a k jednotlivým jménům vzoru <i>žena, růže</i>	150
79. Kolísání mezi vzory <i>píseň</i> a <i>kost</i> . 80. Místní jména jako <i>Olomouc, Boleslav, Přebram</i>	152
81. Jména <i>neť, máti</i> ; jména na <i>-í (paní, průvodčtí)</i>	153

Skloňování střední

82. Obecná charakteristika. 83. Vzory (<i>město, moře, stavení, kuře</i>). 84. Dvojí koncovky u některých jmen	154
85. Jména vzoru <i>kuře</i> . 86. Poznámky k tvarům skupiny jmen <i>semeno, rameno</i> aj. a jmen jednotlivých	157

Obměny hlásek v kmeni při skloňování podstatných jmen

87. Střídání souhlásek, střídání dlouhých a krátkých samohlásek v kmeni; pohybné <i>e</i>	158
---	-----

Zvláštní skupiny skloňování podstatných jmen

88. Skloňování pomnožných jmen míst a svátků	162
89. Skloňování příjmení a jmen	164
90. Skloňování podstatných jmen cizího původu:	
I. Obecná a vlastní jména místní	166
II. Vlastní jména osobní	168
III. Některá jména původu latinského a řeckého	170
91. Přejatá podstatná jména nesklonná	174
<i>Literatura</i>	176

PŘÍDAVNÁ JMÉNA

Význam a tvoření

92. Obecná charakteristika. Přídavná jména neodvozená, odvozená; významy odvozených přídavných jmen; přídavná jména jakostní a vztahová	177
---	-----

93. Odvozování přídavných jmen od jmen podstatných, od sloves, od jmen přídavných, z příslovčí příponami; tvoření předponové	178
--	-----

Stupňování

94. Tvoření druhého a třetího stupně; stupňování opisné	186
---	-----

Tvary a jejich významy

95. Význam tvarů; tvary složené a jmenné. Zpodstatnělá přídavná jména	188
---	-----

Skloňování přídavných jmen

96. Obecná charakteristika. 97. Tvary základní (vzor <i>mladý a jar-ní</i>). 98. Tvary jmenné (<i>šťasten</i>). 99. Skloňování přídavných jmen přivlastňovacích (<i>otcův, matčin</i>)	190
<i>Literatura</i>	196

ZÁJMENA

Význam a druhy; tvary a jejich významy

100. Obecná charakteristika; rozdělení zájmen podle významu. 101. Zájmena osobní a zájmena přivlastňovací. 102. Zájmena ukazovací, tázací a vztažná. 103. Zájmena neurčitá a vymezovací; zájmena záporná. 104. Mluvnické významy zájmen	196
---	-----

Skloňování zájmen

105. Obecná charakteristika. 106. Zájmena bezrodá (<i>já, ty, se</i>). 107. Zájmena rodová: a) Skloňování zájmenné (<i>ten, náš</i>). 108. Zájmeno třetí osoby a vztažné zájmeno <i>jenž</i> ; zájmeno <i>všechen</i>	203
109. b) Skloňování podle přídavných jmen. 110. Skloňování zájmen přivlastňovacích (<i>můj, tvůj, svůj</i>)	208
<i>Literatura</i>	210

ČÍSLOVKY

Význam a druhy

111. Číslovky základní, řadové, druhové a násobné	211
---	-----

Tvary a jejich užívání

112. Mluvnické významy číslovek; spojování s počítaným předmětem 213

Skloňování číslovek

113. Skloňování číslovek řadových, druhových a násobných.
114. Skloňování číslovek základních. 115. Tvary číslovek neurčitých 215
Literatura 218

SLOVESA

Význam a tvoření

116. Obecná charakteristika; slovesa předmětová (přechodná, nepřechodná), bezpředmětová; slovesa zvrtná. 117. Slovesa plnovýznamová; slovesa pomocná (způsobová a fázová); slovesa sporná 219
118. Tvoření sloves příponami a předponami 222

Vid

119. Slovesný vid (obecně). 120. Slovesa dokonavá a nedokonavá a jejich tvarová podoba. 121. Užívání sloves podle vidu dokonavého a nedokonavého 224
122. Slovesa násobená a nenásobená. 123. Způsoby slovesného děje 231
Literatura 234

Rod slovesný a zvrtná slovesa

124. Rod slovesný: činný a trpný; vyjádření trpného rodu zvrtnou podobou a opisným tvarem trpným 235
125. Jiný poměr slovesného děje k podmětu 239
126. Zvrtná podoba slovesná. 127. Zvrtná slovesa. 128. Mnohovýznamovost zvrtné podoby slovesné 240
Literatura 244

Tvary určité a neurčité. Osoba, číslo, čas a způsob u tvarů určitých

129. Tvary určité a neurčité, jednoduché a složené 244

A. Osoba a číslo

130. Osoba a číslo; využití osoby a čísla; prostředky vyjádření .. 247

B. Čas

131. Čas přítomný, budoucí a minulý. 132. Význam tvarů vyjadřujících tyto časy. 133. Čas relativní (poměrný) 248

C. Způsob

134. Způsob oznamovací, rozkazovací a podmiňovací (kondicionál) 253
Literatura 256

Tvary neurčité a jejich význam

135. Infinitiv; jeho význam a užití 257
Literatura 260

136. Přechodníky podle významu. 137. Tvoření přechodníku přítomného a minulého. 260
138. Příčestí minulé a příčestí trpné 264
139. Přídavná jména slovesná 266
140. Podstatné jméno slovesné 267
Literatura 268

Tvoření tvarů slovesných (časování)

141. Tvary jednoduché a složené 268

A. Tvary jednoduché

142. Tvoření tvarů určitých koncovkami osobními (tvary přítomné). Tvoření tvarů způsobu rozkazovacího. Tvoření tvarů neurčitých 269
143. Kmen přítomný a minulý 271
144. Třídění typů časování sloves podle tvaru 3. os. jedn. čísla přítomného času 272
145. Skupiny sloves podle kmene minulého. 146. Přehled skupin sloves podle kmene minulého 274
147. Přehled tříd a vzorů pravidelných sloves 276

Třída první

148. Zařadění sloves. 149. Vzory tvrdé *nese, bere*. 150. Vzor měkký *maže*. 151. Vzory smíšené *peče, umře* 277

Třída druhá	
152. Zařazení sloves. 153. Vzory <i>tiskne, mine</i> . 154. Vzor nepravidelný začne, zajme	284
Třída třetí	
155. Zařazení sloves. 156. Vzory <i>kryje, kupuje</i>	291
Třída čtvrtá	
157. Zařazení sloves. 158. Vzory <i>prosí, trpí, sází</i>	294
Třída pátá	
159. Vzor <i>dělá</i>	298
Slovesa nepravidelná	
160. <i>Být, jíst, vědět, chtít</i>	299
B. Tvary složené	
161. Čas budoucí, čas minulý, kondicionál, opisné tvary trpné... <i>Literatura</i>	303 305
PŘÍSLOVCE	
162. Význam a tvoření; příslovečné spřežky	305
163. Stupňování příslovcí	310
<i>Literatura</i>	311
PŘEDLOŽKY	
164. Význam předložek; předložky vlastní a nevlastní. 165. Vokalizace neslabičných předložek a slabičných zakončených na souhlásku	311
166. Vazby předložek. 167. Užívání předložek. 168. Opakování předložek ve výrazech několikanásobných a rozvitých.....	314
<i>Literatura</i>	317
SPOJKY A ČÁSTICE	
169. Spojky souřadící a podřadící	317
170. Částice	318
<i>Literatura</i>	319
CITOSLOVCE	
171. Význam citoslovcí; jejich úloha ve větě	319

IV. SKLADBA

Věta a souvětí

172. Obecný výklad	322
--------------------------	-----

Druhy vět podle postoje mluvčího

173. Věty oznamovací, tázací a žádací; věty zvolací. Modálnost ...	323
174. Věty kladné a záporné. Zápor větný (obecný, částečný); zápor členský	326
<i>Literatura</i>	328

Mluvnická stavba věty

A. Větné vztahy a větné členy

175. Mluvnický vztah větný (syntaktický). Skladební dvojice; členy skladebních dvojic; člen řídicí a závislý. Vyjadřování závislosti: shoda, řízenost, nevyjádřenost zvláštním tvarem. Přirázování větných členů; vztah přirázování	329
176. Část podmětová a přísudková; vztah přísuzování. 177. Větné členy rozvíjející; vztah určování; rozvitý větný člen; těsné a volné spojení větných členů; osamostatněný větný člen	333
178. Několikanásobný větný člen; významový poměr mezi členy několikanásobného větného členu	336
179. Skladební dvojice vyšší	338
<i>Literatura</i>	340

B. Věty podle členitosti

180. Věta dvojčlenná a jednočlenná; typy vět jednočlenných ...	340
--	-----

C. Zvláštnosti větného členění

181. Oslovení a citoslovce ve větě; samostatný větný člen; vsuvka.	
182. Věta neúplná, věta nedokončená. 183. Anakolut, kontaminace, zeugma, atrakce	343

D. Pořádek slov

184. Pořádek slov; aktuální (kontextové) členění věty; postavení přívlastku a přístavku; postavení příklonek	349
--	-----